

دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

دانشکده معارف، فلسفه و کلام اسلامی
پایان نامه جهت اخذ درجه دکتری
رشته علوم سیاسی

عنوان:

فرصت‌ها و چالش‌های صدور انقلاب اسلامی و راهبردهای ارتقاء آن در عصر بیداری اسلامی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر غلامرضا بهروزی لک

استادان مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر محسن قمی
دکتر محمد ستوده

دانشجو:

غلامرضا عراقی

پاییز 1394

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

-روح پدر و مادر عزیزم به خاطر همه ی تلاش های محبت آمیزی که در دوران
مختلف زندگی ام انجام داده اند و با مهربانی، چگونه زیستن را به من آموخته-
اند.

-به همسر مهربانم که در تمام طول تحصیل همراه و همگام من بوده است.
-به استادان فرزانه و فرهیخته ای که در راه کسب علم و معرفت، مرا یاری نموده-
اند.

تشکر و تقدیر

من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

دانش چو گوهری است که عمرش بود بها باید گران خرید که ارزان نمی شود

تعالی جامعه با تلاش و مساعی بی وقفه در امر پرورش جسم و روان، تولید و توسعه علم و فن و ترویج تحقیق و پژوهش میسر است و این مهم محقق نمی گردد مگر با مجاهدت خردمندان و فرهیختگان آن جامعه، از جمله استادان و معلمان که در زمره شریف ترین و صدیق ترین افراد جامعه هستند. از این رو به مصداق من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

لازم می دانم از استاد راهنمای فرهیخته آقای دکتر غلامرضا بهروزی لک و اساتید مشاور دکتر محمد ستوده و حضرت حجت الاسلام والمسلمین دکتر قمی قدردانی نمایم. تشویق و راهنمایی آن ها در صفحه صفحه این نوشتار مشهود است.

چکیده

اندیشه‌ها و تفکرات برآمده از انقلاب اسلامی ایران همانند سایر انقلابهای اجتماعی در محدوده خود باقی نماند و اندکی پس از استقرار، به ماوراء صادر شد و راهبردهای مختلفی در پیشبرد صدور انقلاب اسلامی در طول 36 سال، همواره مورد توجه مسئولین نظام قرار داشته است که با فرصت‌ها و چالش‌هایی توأم بوده است. طبیعی است که جمهوری اسلامی ایران باید راهبردهای خود را جهت صدور انقلاب، متناسب با عصر بیداری، جهت اثرگذاری بیشتر تغییر دهد. بدین معنا که در مسیر صدور ارزشهای انقلاب، فضای جدید منطقه ای و بین‌المللی، دسترسی‌ها و تنگناهای دیگری فرا روی آن قرار داده است و لذا راهبردهای جدید، باید، هم از فرصت‌ها بهره‌گیرد و هم از تنگناها عبور کند. و نیز بررسی اینکه بهترین راهبرد در جهت صدور انقلاب چه عواملی است و مهمترین فرصت‌ها و چالشهای سیاست صدور انقلاب اسلامی در شرایط جدید ناشی از بیداری اسلامی چیست؟ و راهبردها و راهکارهای مناسب جهت ارتقاء آن کدام است؟ و هدف این رساله، شناسایی راهبردهای است که امکان صدور انقلاب اسلامی را در فضای منطقه ای کنونی که برآمده از فرایند بیداری اسلامی است تقویت نماید، از این رو رساله، بیش از آنکه در جستجوی شناخت توصیفی و یا تحلیلی فرایند صدور انقلاب باشد در صدد است تا راهبرد مشخصی را برای تقویت تأثیرگذاری ایران بر فرایند بیداری اسلامی ملت‌های عرب خاورمیانه و شمال آفریقا برشمارد. این رساله بر اساس چارچوب تحلیل سوات (SWOT) فرصت‌ها و چالش‌های صدور انقلاب اسلامی در عصر بیداری اسلامی را تحلیل کرده است. در این راستا رساله با تأکید به اینکه مؤلفه فرهنگی قدرت ملی ایران موثرتر از سایر مؤلفه‌ها است، اتخاذ راهبرد دیپلماسی فرهنگی را مفید در حصول به مقصود یافته است. لذا ابعاد گوناگون دیپلماسی فرهنگی نیز معرفی شده که شامل دیپلماسی رسانه ای، علمی، ورزشی، حج و مناسک مذهبی و دیپلماسی شهری است؛ همچنین با توجه به چارچوب تحلیلی (swot) مهم ترین راهبرد قوت‌ها، تهدیدها (t - s) تحت عنوان استراتژی‌های تنوع (ثبات) شامل: 1- استفاده از ظرفیت‌های داخلی در مقابل تحریم‌ها. 2- شناساندن فرهنگ اسلامی به جوانان. 3- اتحاد و تحکیم بین دولت‌های اسلامی. 4- تبیین و ترویج و تعمیق مبانی اسلام ناب. 5- تأکید بر وحدت، حول آموزه‌های اسلام و قرآن به جای وحدت در قالب قبیله و عشیره می باشد. همچنین راهبرد قوت‌ها، فرصت‌ها (o - s)، با عنوان استراتژی‌های توسعه (تهاجمی) شامل: 1- برجسته سازی معنویت در سیاست خارجی 2- پیوند دین و سیاست در عرصه بین الملل. 3- ارائه یک الگوی بین الملل از اسلام. 4- تلاش در جهت رساندن پیام اسلام به جهانیان. 5- تحکیم مردم سالاری دینی در منطقه و راهبرد فرصت‌ها، ضعف‌ها (o - w) با عنوان استراتژی‌های ادغام (ثبات) شامل: 1- افشای سکوت جامعه جهانی در برابر نقض حقوق انسانی. 2- تقریب بین مذاهب و تحکیم مناسک مشترک. 3- تاسیس سازمان مستقل حقوق بشر از سوی کشورهای اسلامی. 4- حمایت از اسلامگرایان میانه رو برای کنار زدن اسلامگرایان افراطی. 5- تقویت روحیه صلح طلبی در افکار عمومی کشورهای منطقه و نیز راهبرد تهدیدها، ضعف‌ها (T - W) تحت عنوان استراتژی‌های دفاعی (کاهش) شامل: 1- تقویت انسجام ملی و بنیه اقتصادی. 2- اقتصاد مقاومتی. 3- تقویت اتحاد ملی. 4- تقویت و تحکیم مبانی تربیتی و فرهنگی اسلام. 5- تقویت گفتگوی تمدن‌ها مشخص شده است.

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی، سیاست صدور انقلاب اسلامی، قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، راهبردها

فهرست اجمالی

عنوان صفحه

فصل اول: کلیات 14

فصل دوم: تحلیل فرایند صدور انقلاب اسلامی در جمهوری ایران. Bookmark not defined.

فصل سوم: بیداری اسلامی و تحولات آن Error! Bookmark not defined.

فصل چهارم: بررسی محیط داخلی؛ قوتها و ضعفهای پیش روی سیاست صدور انقلاب

اسلامی در ارتباط با بیداری اسلامی Error! Bookmark not defined.

فصل پنجم: بررسی محیط خارجی؛ فرصتها و تهدیدهای پیش روی صدور انقلاب

اسلامی Error! Bookmark not defined.

فصل ششم: راهبردهای مبتنی بر قوت - فرصت و قوت - تهدید S-O و S-T. Bookmark not defined.

فصل هفتم: راهبردهای مبتنی بر ضعف - فرصت و ضعف - تهدید O W- و T W-. Bookmark not defined.

نتیجه گیری و پیشنهادات Error! Bookmark not defined.

فهرست منابع Error! Bookmark not defined.

فهرست تفصیلی

عنوان صفحه

فصل اول: کلیات 14

1. طرح تفصیلی تحقیق: 15

1-1. بیان مسأله 15

1-2. اهمیت و ضرورت انجام تحقیق 20

1-3. اهداف تحقیق 21

1-4. سوالات (اصلی و فرعی) تحقیق : 22

1-4-1. سؤال اصلی: 22

1-4-2. سؤال فرعی: 22

1-5. نوع مطالعه و روش اجرای تحقیق 23

1-6. محدودیت‌های تحقیق: 23

1-7. سازماندهی تحقیق: 24

2. مفاهیم پژوهش: 26

2-1. انقلاب اسلامی: 26

2-2. صدور انقلاب: 26

2-3. بیداری اسلامی: 26

2-4. دیپلماسی فرهنگی 27

2-5. سیاست خارجی: 28

- 2-6. سیاست بین الملل: 29
- 2-7. راهبرد و راهکار: 30
3. چارچوب نظری تحقیق: الگوی تحلیل سوات SWOT: 30
- 3-1. ارزیابی Sowl 34
- 3-2. چگونگی کاربرد الگوی تحلیل در رساله 36
4. پیشینه تحقیق : 39
5. جنبه نوآوری موضوع : 40

فصل دوم: تحلیل فرایند صدور انقلاب اسلامی در جمهوری اسلامی ایران. Bookmark not defined.

مقدمه: Error! Bookmark not defined.

1. پیشینه و اهمیت صدور انقلاب Error! Bookmark not defined.

2. مفهوم صدور انقلاب Error! Bookmark not defined.

3. دیدگاه امام خمینی و آیت الله خامنه‌ای در مورد صدور انقلاب: Error! Bookmark not defined.

4. دیدگاهها در باب صدور انقلاب اسلامی Error! Bookmark not defined.

4-1. دیدگاه ملی گرایان Error! Bookmark not defined.

4-2. دیدگاه آرمان گرایان Error! Bookmark not defined.

4-3. دیدگاه آرمان گرا - واقع گرا Error! Bookmark not defined.

5. روش‌های صدور انقلاب Error! Bookmark not defined.

5-1. روش‌های نرم افزاری مبتنی بر قدرت نرم. Error! Bookmark not defined.

5-1-1. ارائه یک جامعه الگو و نمونه. Error! Bookmark not defined.

5-1-2. صدور انقلاب از طریق تبلیغ. Error! Bookmark not defined.

5-1-3. استفاده از ابزار فرهنگ و تمدن. Error! Bookmark not defined.

5-2. روش‌های سخت افزاری Error! Bookmark not defined.

5-2-1. حمایت از جنبش‌های آزادی بخش و حمایت از ملل محروم. Error! Bookmark not defined.

5-2-2. سپاه قدس: Error! Bookmark not defined.

6. ابزارهای صدور انقلاب..... **Error! Bookmark not defined.**
- 6-1. ابزارهای فرهنگی صدور انقلاب. **Error! Bookmark not defined.**
- 6-1-1. وسایل ارتباط جمعی. **Error! Bookmark not defined.:**
- 6-2-2. کنگره عظیم حج : **Error! Bookmark not defined....**
- 6-2-3. کنگره ها و سمینارها: **Error! Bookmark not defined..**
- 6-2-4. ترجمه و انتشار کتب مربوط به بزرگان انقلاب: **Error! Bookmark not defined.!**
- 6-2. ابزارهای سیاسی صدور انقلاب. **Error! Bookmark not defined.**
- 6-2-1. سفارتخانه‌ها: **Error! Bookmark not defined.....**
- 6-2-2. شبکه‌های اجتماعی... **Error! Bookmark not defined..**
- 6-3. ابزار اقتصادی صدور انقلاب... **Error! Bookmark not defined....**
- 6-3-1. توریسم سلامت **Error! Bookmark not defined.....**
- 6-3-2. جهاد سازندگی **Error! Bookmark not defined.....**
7. صدور انقلاب اسلامی در دوره جنگ تحمیلی: **Error! Bookmark not defined.:**
8. صدور انقلاب در دولت‌های هاشمی رفسنجانی... **Error! Bookmark not defined...**
9. صدور انقلاب در دولت آقای خاتمی..... **Error! Bookmark not defined.....**
10. صدور انقلاب در دولت آقای احمدی نژاد. **Error! Bookmark not defined.**
11. موانع صدور انقلاب..... **Error! Bookmark not defined.....**
- 11-1. آشفتگی اوضاع داخلی: **Error! Bookmark not defined.....**
- 11-2. جنگ تحمیلی: **Error! Bookmark not defined.....**
- 11-3. فقدان سفیران انقلابی..... **Error! Bookmark not defined.....**
- 11-4. تبلیغات و هابیت..... **Error! Bookmark not defined.....**
- 11-5. حاکمیت دولت‌های ملی..... **Error! Bookmark not defined.....**
- 11-6. دولت‌های سرکوبگر..... **Error! Bookmark not defined.....**
- 11-7. واکنش ابرقدرتها..... **Error! Bookmark not defined.....**

12. نتیجه گیری **Error! Bookmark not defined.**

فصل سوم: بیداری اسلامی و تحولات آن **Error! Bookmark not defined.**

مقدمه **Error! Bookmark not defined.**

1. عوامل بین المللی ظهور بیداری اسلامی **Error! Bookmark not defined.**

1-1. دخالت قدرت‌های بزرگ **Error! Bookmark not defined.**

1-2. سیاست خارجی سازش جویانه دولت‌های دست نشانده. **Error! Bookmark not defined.**

2. عوامل منطقه‌ای ظهور بیداری اسلامی **Error! Bookmark not defined.**

2-1. تداوم چند دهه حکومت‌های نادرست. **Error! Bookmark not defined.**

2-2. تمرکز قدرت و ثروت در دست خاندان حاکم، نهادها و احزاب خاص. **Error! Bookmark not defined.**

2-3. توسعه نامتوازن **Error! Bookmark not defined.**

2-4. فقدان و ضعف دموکراسی **Error! Bookmark not defined.**

3. عوامل داخلی بیداری اسلامی **Error! Bookmark not defined.**

3-1. شخصیت استبدادی رهبران حاکم. **Error! Bookmark not defined.**

3-2. ساخت اجتماعی قبیله‌گرای جهان اسلام. **Error! Bookmark not defined.**

3-3. تحول فکری فرهنگی ملت عرب. **Error! Bookmark not defined.**

3-4. نظامی‌گری در کشورهای عربی. **Error! Bookmark not defined.**

3-5. معضلات اقتصادی **Error! Bookmark not defined.**

3-6. فرایند رشد نهادهای جامعه مدنی. **Error! Bookmark not defined.**

3-7. ناکارآمدی ایدئولوژی‌های غیر اسلامی در جهان اسلام. **Error! Bookmark not defined.**

4. گونه شناسی بیداری اسلامی در کشورهای عربی. **Error! Bookmark not defined.**

4-1. انقلاب تونس **Error! Bookmark not defined.**

4-2. انقلاب مصر **Error! Bookmark not defined.**

4-3. جنگ داخلی در سوریه **Error! Bookmark not defined.**

4-4. جنگ داخلی در لیبی **Error! Bookmark not defined.**

Error! Bookmark not defined...... 4-5. اعتراض اکثریت در یمن

Error! Bookmark not defined...... 4-6. اعتراض اکثریت در بحرین

Error! Bookmark not defined...... 4-7. اعتراض اقلیت در اردن

Error! Bookmark not defined...... 5. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال انقلابهای عربی

Error! Bookmark not defined...... 6. برگزاری اجلاس‌های جهانی در ایران

فصل چهارم: بررسی محیط داخلی: قوتها و ضعفهای پیش روی سیاست صدور انقلاب

Error! Bookmark not defined...... **اسلامی در ارتباط با بیداری اسلامی**

Error! Bookmark not defined...... مقدمه

1. قوت‌های پیش روی ج.ا.ایران در صدور انقلاب اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

1-1. احیای نقش دین در سیاست در جهان کنونی. **Error! Bookmark not defined.**

1-2. انقلاب اسلامی و احیای کارکردهای فکری-اجتماعی دین. **Bookmark not defined.**

1-3. تاثیر انقلاب اسلامی بر حوزه‌اندیشه سیاسی. **Error! Bookmark not defined.**

1-4. نقش رهبری و مرجعیت دینی. **Error! Bookmark not defined.**

1-5. انقلاب اسلامی و احیای تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن. **Bookmark not defined.**

1-6. عدالت‌گرایی انقلاب اسلامی ایران. **Error! Bookmark not defined.**

7-1. ظرفیتهای فرهنگ عاشورایی انقلاب اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

1-8. پاسخ مناسب محتوایی دین به جهانی شدن. **Error! Bookmark not defined.**

2. ضعفهای پیش روی سیاست صدور انقلاب اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

2-1. ضعف بنیه اقتصادی. **Error! Bookmark not defined.**

2-2. وجود جریانهای تقاطعی یا غرب‌گرا درون کشور. **Error! Bookmark not defined.**

2-3. آسیب‌پذیری ناشی از تنوعات و شکاف‌های مذهبی و قومیتی در جمهوری

اسلامی ایران. **Error! Bookmark not defined.**

2-4. فراموشی اصول بنیادین انقلاب اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

فصل پنجم: بررسی محیط خارجی؛ فرصتها و تهدیدهای پیش روی صدور انقلاب

اسلامی..... Error! Bookmark not defined.

مقدمه..... Error! Bookmark not defined.

1. فرصتها..... Error! Bookmark not defined.

1-2. دیپلماسی رسانه ای..... Error! Bookmark not defined.

1-2. دیپلماسی ورزشی در جهان اسلام..... Error! Bookmark not defined.

1-3. اقبال و توجه نخبگان جهان اسلام به انقلاب اسلامی..... Error! Bookmark not defined.

1-4. محبوبیت جمهوری اسلامی در بین نیروهای مقاومت اسلامی..... Error! Bookmark not defined.

1-5. دیپلماسی حج و مناسک مذهبی..... Error! Bookmark not defined.

1-7. مجاورت سرزمینی با جهان اسلام و منطقه خاورمیانه..... Error! Bookmark not defined.

1-8. اشتراکات مذهبی و صدور انقلاب..... Error! Bookmark not defined.

2. تهدیدات..... Error! Bookmark not defined.

2-1. سیاستها و اقدامات و تبلیغات کشورهای منطقه علیه انقلاب اسلامی ایران..... Error! Bookmark not defined.

2-2. آسیبهای ناشی از جریان سلفی و تکفیری..... Error! Bookmark not defined.

2-3. اقدامات رژیم صهیونیستی در منطقه علیه ایران..... Error! Bookmark not defined.

2-4. خصومت غرب با انقلاب اسلامی ایران: فشار بین المللی..... Error! Bookmark not defined.

2-5. رقابتهای منطقه ای: فشار منطقه ای..... Error! Bookmark not defined.

2-6. عدم گفتمان واحد بین نخبگان فکری و سیاسی..... Error! Bookmark not defined.

2-7. حاکمیت دولت های اقتدار گرا در جهان اسلام..... Error! Bookmark not defined.

فصل ششم: راهبردهای مبتنی بر قوت - فرصت و قوت - تهدید S-O و S-T:

1. راهبردهای قوت - فرصت (S-O)..... Error! Bookmark not defined.

1-1. برجسته سازی معنویت در سیاست خارجی..... Error! Bookmark not defined.

1-2. تلاش در جهت رساندن پیام اسلام به جهانیان..... Error! Bookmark not defined.

1- 3. تحکیم مردم سالاری دینی در منطقه. **Error! Bookmark not defined.**

1- 4. ارائه یک الگوی بین الملل از اسلام. **Error! Bookmark not defined.**

2. استراتژی های اقدام (ثبات) قوت - تهدید S-T. **Error! Bookmark not defined.**

2- 1. استفاده از ظرفیت های داخلی در مقابل تحریم ها. **Error! Bookmark not defined.**

2- 2. شناساندن فرهنگ اسلامی به جوانان. **Error! Bookmark not defined.**

2- 3. اتحاد و تحکیم بین دولت های اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

2- 4. شناساندن اصول و مبانی اسلام ناب. **Error! Bookmark not defined.**

2- 5. شناساندن فرهنگ وحدت بخش آموزهای اسلام و قران به جای وحدت

در قالب قبیله و عشیره **Error! Bookmark not defined.**

نتیجه گیری **Error! Bookmark not defined.**

فصل هفتم: راهبردهای مبتنی بر ضعف - فرصت و ضعف - تهدید O W- و TW- **Error! Bookmark not defined.**

مقدمه **Error! Bookmark not defined.**

1. استراتژی های تنوع (ثبات) ضعف - فرصت. **Error! Bookmark not defined.**

1- 1. افشای سکوت جامعه جهانی در برابر نقض حقوق انسانی. **Error! Bookmark not defined.**

1- 2. تقریب بین مذاهب و تحکیم مناسک مشترک. **Error! Bookmark not defined.**

1- 3. تاسیس سازمان مستقل حقوق بشر از سوی کشورهای اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

1- 4. حمایت از اسلامگرایان میانه رو برای کنار زدن اسلامگرایان افراطی. **Error! Bookmark not defined.**

1- 5. تقویت روحیه صلح طلبی در افکار عمومی کشورهای منطقه. **Error! Bookmark not defined.**

2. استراتژی های دفاعی (کاهش) ضعف ها و تهدیدها. **Error! Bookmark not defined.**

2- 1. اقتصاد مقاومتی **Error! Bookmark not defined.**

2- 2. تقویت اتحاد ملی **Error! Bookmark not defined.**

2- 3. شناسایی و ترویج مبانی تربیتی و فرهنگی اسلام. **Error! Bookmark not defined.**

2- 4. تقویت گفتگوی تمدن ها ادیان و فرهنگ ها. **Error! Bookmark not defined.**

3. نتیجه گیری **Error! Bookmark not defined.**

Error! Bookmark not defined..... نتیجه گیری و پیشنهادات

Error! Bookmark not defined..... فهرست منابع

Error! Bookmark not defined..... 1. کتاب

Error! Bookmark not defined..... 2. مقالات

Error! Bookmark not defined..... 3. کتابهای لاتین

201 4. مقالات لاتین (Article)

Error! Bookmark not defined..... 5. سخنرانی ها

فهرست جدول‌ها

جدول شماره 1-1. استراتژی ضعف-تهدید 34

جدول شماره 6-1. قوت‌ها، و فرصت‌های پیش روی جمهوری اسلامی ایران. (O - S)

Error! Bookmark not defined...... استراتژی‌های توسعه(پیشرو)

Error! Bookmark not defined. 6-2. جدول تحلیلی راهبردهای ترکیبی (S - O)

Error! Bookmark not defined...... 6-3. قوت‌ها و تهدیدها

Error! Bookmark not defined. 6-4. جدول تحلیلی راهبردهای ترکیبی (t- S)

Error! Bookmark not defined.... 7-1. فرصت‌ها، ضعف‌ها (O - W)

Error! Bookmark not defined. 7-2. جدول تحلیلی راهبردهای ترکیبی (O - W)

Error! Bookmark not defined. 7-3. تهدیدها، ضعف‌ها (T - W)

Error! Bookmark not defined. 7-4. جدول تحلیلی راهبردهای ترکیبی (T - W)

فصل اول:

کلیات

1. طرح تفصیلی تحقیق:

1-1. بیان مسأله

بدیهی است که اندیشه‌ها و تفکرات برآمده از انقلاب اسلامی ایران همانند سایر انقلاب‌های اجتماعی در محدوده خود باقی نماند و اندکی پس از استقرار به ماوراء صادر شد. با وجود ارائه دیدگاه‌های عدیده، اما به باور بسیاری از متفکران و اندیشمندان آگاه به سیاست خارجی دولت اسلامی، صدور انقلاب به خارج سیاستی بوده که اساساً برآمده از ماهیت شرع انور بود. بدین معنا که اسلام دین جهان شمولی است و آموزه‌های آن به هیچ مرز، گروه و یا نژادی محدود نمی‌شود. پیام اسلام رهایی از قیود دنیوی و کاذب و چنگ زدن به ریسمان بندگی خدای واحد است. این چنین تفکری نسبت به تفاوت‌های ظاهری بی اهمیت است. از این رو ست که پیام آن برای همه ابناء بشر است. بر همین اساس بوده که پیامبر اسلام اصل دعوت را به عنوان قاعده و رکن توسعه دین تعریف کرده و عملیاتی نموده‌اند. بدین سان اسلام با روش اقناء و از روی رضا پیروان خود را در میان مشرکان می‌یافت. همین اصل پس از پیروزی انقلاب اسلامی مهمترین رکن راهبرد صدور شده بود.

ناگفته نماند که اندکی پس از پیروزی انقلاب اسلامی دیدگاه‌های گوناگونی راجع به ضرورت و یا عدم ضرورت صدور انقلاب مطرح گردید و فضای سیاسی را تحت تأثیر قرار داد. در نهایت امر با بیان صریح امام خمینی (ره) مبنی بر اینکه «ما انقلاب مان را صادر می‌کنیم» دیدگاه‌های کسانی که صدور انقلاب را ضروری نمی‌دانستند (مثل ملی گراها که از ایده انقلاب مستقر حمایت کرده و این پدیده را خاص جامعه ایرانی قلمداد می‌کردند) به حاشیه رفت و

صدور انقلاب به یکی از مهمترین اهداف دستگاه‌های اجرایی بدل شد. پویایی دیگر در این مقطع بروز کرد.

با وجود اینکه راهکارهایی چون حمایت از جنبش‌های اسلامی و یا استقرار یک جامعه ایده‌آل اسلامی از سوی برخی از رهبران جهت صدور انقلاب مطرح شده، اما در نهایت امر مهمترین رکن صدور انقلاب اصل دعوت بود. این اصل خود را در آنچه راهبرد «دیپلماسی فرهنگی انقلابی» خوانده می‌شود نشان داد. پیشتر بسیاری برای شرح این راهبرد از واژه تبلیغ استفاده می‌کردند؛ حتی خود حضرت امام خمینی (ره) نیز از همین واژه بهره گرفتند. اما به لحاظ ترمینولوژیک منظور حضرت امام از تبلیغ، متناسب با راهکارهای مورد نظر ایشان، بیشتر دیپلماسی عمومی بوده تا نفس تبلیغ؛ چراکه دیپلماسی فرهنگی اعم از تبلیغ است. به عبارت رساتر هر عملیات تبلیغی نوعی دیپلماسی فرهنگی است، اما هر عملیات دیپلماسی فرهنگی تبلیغ نیست.

به طور مثال امام خمینی برای انتقال پیام انقلاب حتی دانشجویان اعزامی به مسابقات بین‌المللی را نیز به همکاری و مجاهدت فراخواند. ایضاً برای انتقال پیام انقلاب حوزه‌های علمیه طلابی را از کشورهای مختلف پذیرفتند. در حالیکه در تبلیغ صرفاً از گفتگوهای رسمی و یا ابزارهای رسانه‌ای استفاده می‌شود. این راهبرد (صدور انقلاب) در دوره حضرت ایت الله خامنه‌ای نیز پیگیری شد. از جمله اقدامات ویژه ایشان توسعه ساختار سازمانی برای صدور انقلاب بود. نهادهایی چون مجمع جهانی اهل بیت، مجمع تقریب مذاهب اسلامی و ... را می‌توان نام برد. من حیث المجموع تحت تأثیر آراء رهبران یاد شده، صدور انقلاب یکی از مهمترین ابعاد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بود.

طی سی و اندی سال تلاش جهت صدور انقلاب اسلامی دستاوردهای قابل ملاحظه‌ای نیز پدید آمد. انقلاب اسلامی را باید نقطه عطفی بارز و برجسته در بیداری اسلامی در منطقه تلقی نمود. فرایندی که در سایر کشورها نیز آثار خود را به تناسب نشان داد. اگرچه برخی معتقدند که اقدام جهیمان بن محمد بن سیف العتیبی در اشغال خانه خدا و مخالفت وی با آل سعود، طرح ترور امیر کویت، اغتشاشات در بحرین و یا شکل دهی حزب الله در لبنان و متاثر از انقلاب اسلامی است. انقلاب اسلامی به سان آنچه که در ایران روی داد در هیچ یک از دیگر کشورهای

اسلامی تکرار نگردید، اما نکته اینجاست که این انقلاب در تقویت هویت اسلامی مسلمانان نقش بارزی داشت؛ هویتی که به تناسب برجسته شدن توانست حرکت‌های اجتماعی همسویی را پدید آورد و دولتهای سکولار و یا تحت حمایت غرب را با چالشی بزرگ روبرو سازد. نمونه‌هایی از این حرکتها در عراق، ترکیه، افغانستان، لبنان و ... بروز کردند. جنبشهای اسلامی اگرچه پیشتر نیز وجود داشتند، چرا که به طور مثال اخوان المسلمین توانست در بسیاری از کشورهای اسلامی نفوذ نماید، اما چنین جنبشهایی با ظهور انقلاب اسلامی جانی دوباره گرفتند. مخصوصاً که حکومت اسلامی ایران در برابر غرب و دولتها ناعادلی چون حکومت بعث عراق توانایی مطرحی از خود نشان داد.

اما این حرکت در برابر خود موانع گوناگونی را می‌دید. سیاست صدور صرف نظر از برخی محدودیتهای داخلی تحت تنگناهای بین المللی نیز قرار گرفت. حکام منطقه انقلاب اسلامی را در تضاد با منافع خود یافتند و لذا در برابر آن موضع گرفتند. در این مسیر آنها از حمایتهای غرب و شرق نیز بهره مند بودند، چراکه توسعه هرگونه حرکت اسلامی به عنوان یک فرایند بنیادگرایانه تلقی شده و منافع و مطامع آنها را به چالش می‌کشید. لذا در اقدامی هماهنگ در مهار آن همت گماردند. در دهه دوم قرن بیست و یکم شرایط منطقه‌ای به گونه‌ای دیگر رقم خورد.

علی رغم تمایل دولتهای اقتدارگرا و پاترمونیال عرب و کشورهای غربی، موجی از خیزش-های عمومی در کشورهای اسلامی ظاهر شد؛ موجی که با فروش خرده پا، در ملاء عام آغاز گردید. انگیزه وی از این اقدام فساد سیاسی و ناکارآمدی اقتصادی دولت زین العابدین بن علی، رئیس جمهور وقت تونس، بود. شاید بتوان این اقدام خود سوزی جوام تونسسی بنام محمد بوعزیزی عامل شتاب زای بیداری اسلامی خواند. به هر حال، اعتراضات ناشی از این اقدام به موجی دامنه دار در کشور منجر شده و در نهایت امر حکومت زین العابدین بن علی را سرنگون کرد. اندکی بعد موج اعتراضات در مصر نیز هویدا شد جایی که پس از بیست و اندی روز حسنی مبارک نیز مجبور به کناره گیری از قدرت شد. در سایر کشورها نیز حرکت‌های اعتراضی ظهور کردند.

در لیبی مخالفان معمر قذافی با کمک بین المللی (بالاخص ناتو) توانستند ارتش دولت را

شکست دهند. در یمن دامنه اعتراضات گسترده علی عبدالله صالح را به کناره گیری از قدرت وادار کرد. در بحرین البته حکومت با کمک قدرتهای منطقه‌ای (عربستان سعودی) و بین المللی (آمریکا) توانست اعتراضات را مهار نماید. در سوریه معترضان البته با تحریک و حمایت مالی و تسلیحاتی گسترده جبهه ترکی-عربی و غربی موجی از مقاومت را در برابر حکومت مرکزی شکل دادند. در الجزایر این موج خود را در قالب اعتراض اکثریت نشان داد.

بیداری اسلامی در عربستان، سودان و صحرای غربی نیز خود را در قالب اعتراض اقلیت متجلی نمود. در مراکش، کویت و عمان نیز اعتراضات گسترده‌ای بروز کرده، ولی حکام این کشورها مجموعه‌ای از اصلاحات را به اجرا گذاردند و لذا اعتراضات فروکش کرد. البته آنچه به عنوان بیداری اسلامی خواند می‌شود پدیده‌ای در حال انجام است و فرایندهای آن به فرجام خاصی منتهی نشده‌اند. نکته جالب اینکه در عمده این حرکت‌های انقلابی و اعتراضی گرایش به اسلام یک ممیزه ویژه بوده است، گویی ایدئولوژی، رهیافت و زمینه فکری همه انقلابها بوده است.

مسئلاً از مهمترین بازیگرانی که در پشتیبانی از بیداری اسلامی نقش برجسته‌ای داشت جمهوری اسلامی ایران بود. به نظر می‌رسید که تهران نتیجه اقدامات صبورانه و مجدانه خود را در صدور انقلاب مشاهده می‌کرد. رهبران انقلاب اسلامی تمایل داشتند تا ملت‌های منطقه خود در اقدامی خودجوش سرنوشت خود را در چارچوب شریعت اسلام رقم زنند و این همان چیزی بود که آنها منتظر رخداد آن بودند. بدین سان فضای منطقه‌ای و بین المللی دچار تغییر شد.

فرایند بیداری اسلامی فضای جدیدی را در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا ایجاد کرده است. حذف حکومت گران اقتدارگرا عرصه جدیدی برای فعالیت گروه‌های اسلامگرا ایجاد کرده، اما حتی در حکومت‌های انقلابی نیز گروه‌های اسلام گرا با تنگناهایی برای انجام فعالیت سیاسی روبرو شدند. در برخی از کشورها اسلام گرایان با برخورد تند ارتشیان (مورد حمایت سکولارها) روبرو شدند. در کنار آن نباید رشد گروه‌های سلفی و حتی تکفیری را نیز نادیده گرفت. نمونه بارز آن القاعده در یمن است. بیشتر این افراد از سایر کشورهای اسلامی و معدودی از کشورهای اروپایی به کشورهای هدف رفته و در آنجا به اقدامات ضد دولتی دست می‌زنند. قدرتهای بین

المللی نیز اساساً یا با ظهور حرکت‌های انقلابی کاملاً مخالف بودند (مثل روسیه و چین) یا اینکه به طور گزینشی یا از آن حمایت کردند (مورد لیبی) و یا در آن موضع گرفتند (بحرین). در کنار آن سیاست مماشات و همراهی برخی از حکام عربی با انقلابیون و معترضان نیز بخشی از واقعیت سیاسی در خاورمیانه و شمال آفریقا است. از این رو نباید تصور کرد که با ظهور بیداری اسلامی دیگر مانعی در راه صدور ارزشهای اسلامی به این کشورها وجود ندارد.

در شرایط جدید پدید آمده صدور انقلاب فرصتهای بی نظیری را پیش روی خود می‌بیند. طبیعتاً با رفع محدودیتهای ناشی از فعالیت گروه‌های اسلام‌گرا در حوزه‌های داخلی و بین‌المللی فضای جدید برای تأثیرگذاری فکری جمهوری اسلامی ایران بر ملت‌های این کشورها به وجود آمد؛ اما در کنار آن هم از حوزه داخلی و هم از حوزه بین‌المللی چالشهایی متوجه فرایند بیداری اسلامی است.

طبیعی است که جمهوری اسلامی ایران باید راهبردهای خود را جهت صدور انقلاب تغییر دهد. بدین معنا که در مسیر صدور ارزشهای انقلاب فضای جدید منطقه‌ای و بین‌المللی دسترس‌یها و تنگناهای دیگری فراروی آن قرار داده و لذا راهبردهای جدید باید هم از فرصتها بهره‌گیرد و هم از تنگناها عبور کند. مثلاً طبیعتاً تهران قادر است با افزایش ارتباط با گروه‌های اسلام‌گرا و ارائه الگوهای مقاومت، تغییر و تداوم به موفقیت آنها در حوزه سیاسی کشورشان کمک شایان توجهی بنماید. مضاف بر آن تهران باید تمديداتی را در نظر گیرد تا گروه‌های سکولار (عمدتاً غربگرا) و تکفیری‌ها در حوزه سیاسی به حاشیه بروند. این پژوهش به دنبال آن است تا اقتضائات شرایط جدید منطقه‌ای و بین‌المللی را که ناشی از فرایند بیداری اسلامی است دریابد، فرصتها و چالشهای فراروی تهران را در جهت صدور ارزشهای انقلاب شناسایی کند و در نهایت امر راهکارهایی را برای بهره‌گیری بهینه از فرصتها و عبور از چالشهای فرا رو به دست درکاران عرصه سیاست خارجی انقلاب ارائه نماید. از این رو این سؤالات مطرح هستند که اقتضائات جدید منطقه‌ای که بر صدور انقلاب اسلامی تأثیر می‌گذارند کدامند و چه چالشها و فرصتهایی پیش روی جمهوری اسلامی ایران قرار دارد تا پیام انقلاب را در چنین بستری به گوش ملت‌های خاورمیانه و شمال آفریقا برساند و در این مسیر چه راهکارهایی را به کار بست؟

2-1. اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

الف) این پژوهش فرصتی خواهد بود برای درک بهتر نقاط قوت و ضعف بیش از سی سال تجربه صدور انقلاب. همانطور که در بیانات رهبران انقلاب و همچنین برخی از متخصصان امور آمده، ج.ا.ایران از همه فرصتهای موجود برای صدور انقلاب اسلامی استفاده بهینه ننموده است. اگرچه بخشی از دلایل آن به موانع بین المللی باز می گشت، اما برخی از محدودیتها داخلی نیز وجود داشت. با این حال اقدامات و ابتکارات مطرحی نیز انجام شده بود. این پژوهش به شناخت چنین نقاط ضعف و قوتی اقدام خواهد کرد.

ب) این پژوهش تلاش دارد تا چشم انداز سیاسی و جامعه شناختی مورد بازبینی قرار گیرد. هرچند فرایند بیداری اسلامی شامل اشکال گوناگونی از انقلاب تا اعتراض اقلیت بوده، اما این پدیده فضای منطقه ای را دستخوش تغییر قرار داده و لذا جهت اتخاذ راهبردهای بهینه جهت صدور انقلاب، درک چنین چشم اندازی ضروری است. از این رو این پژوهش به حصول چنین ادراکی بنا به بضاعت کمک خواهد نمود.

ج) پژوهش پیش روی به درک و تحلیل نظام مند سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران کمک قابل ملاحظه ای خواهد نمود. مخصوصاً که سیاست صدور انقلاب یکی از راهبردهای همیشگی سیاست خارجی دولت اسلامی بوده است و ابعاد گوناگونی از سیاست خارجی و سیاست داخلی را متأثر ساخته است. لذا انجام چنین پژوهشی به شناخت علمی و عملی سیاست به طور عام و سیاست خارجی ج.ا.ایران به طور خاص کمک قابل ملاحظه ای خواهد نمود.

د) تلاش این پژوهش برای ارائه راهکارهایی جهت ارتقاء سیاستهای صدور از دیگر فواید آن است. با عنایت به اینکه طی فرایند پژوهش (جمع آوری داده ها، تحلیل داده ها و ...) پژوهشگر به ادراکی در خصوص نقاط ضعف و قوت سیاست صدور انقلاب می رسد و همچنین با توجه به شناختی که از فضای سیاسی و جامعه شناختی که از خاورمیانه و شمال آفریقا در پیامد فرایند بیداری اسلامی حاصل می شود لذا قادر است تا به فراخور بضاعت پیشنهاداتی جهت بهینه سازی راهبردها (ابزارها، روشها و ...) جهت صدور انقلاب در شرایط جدید منطقه ای اقدام نماید.

3-1. اهداف تحقیق

همان طور که آمده صدور انقلاب یکی از مهمترین راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بوده است. با ظهور بیداری اسلامی در کشورهای عربی خاورمیانه و شمال آفریقا فضای جدیدی در این مناطق غلبه یافته است. هدف اصلی این پژوهش آن است که با ارزیابی عملکرد ج.ا.ایران در صدور انقلاب، راهکارهایی را برای افزایش اثر بخشی سیاست صدور انقلاب در این فضای جدید دریابد.

در این راستا اهداف فرعی پژوهش به قرار زیر است:

1. شناخت ریشه‌ها و ممیزات حکومت اسلامی ایران و تأثیر آن بر سیاست صدور انقلاب

اسلامی

2. روزآمد سازی روشها و ابزارهای صدور انقلاب اسلامی طی سی و اندی سال تجربه

صدور

3. شناسایی ابعاد گوناگون دیپلماسی فرهنگی و آثار آن بر صدور انقلاب اسلامی در

فرایند بیداری اسلامی

از نگاهی دیگر اهداف پژوهش را می توان در دو قالب علمی و کاربردی تقسیم کرد. هدف

علمی این پژوهش شامل:

الف: تبیین علمی سیاست صدور انقلاب و ارائه زمینه‌های نظری آن

ب: ارائه روزآمد راهبرد صدور انقلاب اسلامی متناسب با فرایند بیداری اسلامی در بستر

تئوریهای موجود در حوزه مطالعه انقلابهای جهان

هدف کاربردی این پژوهش نیز:

الف: شناسایی فرصتها و چالشهای صدور انقلاب با عنایت به تجربه سی و اندی ساله از

عمر آن

ب: ارائه راهکارهای بهینه برای ارتقاء و اثرگذاری بهتر سیاستهای متخذه از سوی جمهوری

اسلامی ایران در جهت هدف غایی شکل دهی تمدن بزرگ اسلامی

هر واحد سیاسی در جهت پیگیری اهداف سیاست خارجی زمینه‌های منطقه‌ای و بین

المللی را مد نظر قرار می دهد تا سیاست خارجی بهینه را بر اساس واقعیت های موجود طراحی و عملیاتی نماید. صدور انقلاب نیز نمی تواند در خلاء طراحی و عملیاتی شود و لذا به طور اجتناب ناپذیری روشها و ابزارهای آن به فضا و جو منطقه ای و بین المللی بستگی دارد. انجام چنین پژوهشی به واسطه درک از شرایط سیاسی و جامعه شناختی خاورمیانه و شمال آفریقا (که در سیاست خارجی جمهوری اسلامی جایگاه ویژه ای داشته اند) در بستر فرایند بیداری اسلامی در جهت ارائه پیشنهاداتی جهت اتخاذ راهکارهای بهینه جهت اصلاح روشها و ابزارهای صدور انقلاب از ضرورت های لازم برای انجام چنین پژوهشی می باشد.

4-1. سوالات (اصلی و فرعی) تحقیق :

1-4-1. سؤال اصلی:

با توجه به دست آوردهای سیاست صدور انقلاب اسلامی طی سه دهه گذشته، و وضعیت محیط داخلی و خارجی انقلاب اسلامی، مهمترین فرصتها و چالشهای سیاست صدور انقلاب اسلامی در شرایط جدید ناشی از بیداری اسلامی چیست و راهبردها و راهکارهای مناسب جهت ارتقاء آن کدام است؟

1-4-2. سؤال فرعی:

سؤالات زیر نیز به عنوان سؤالات فرعی می باشند:

1. مراد از سیاست صدور انقلاب اسلامی چیست؟
2. فرایند صدور انقلاب اسلامی از آغاز تاکنون چگونه بوده است؟
3. شرایط کنونی جهان اسلام در عصر بیداری اسلامی چیست؟
4. به لحاظ محیط داخلی، قوتها و ضعفهای سیاست صدور انقلاب اسلامی چیست؟
5. به لحاظ محیط خارجی، فرصتها و تهدیدهای محیط خارجی سیاست صدور انقلاب اسلامی چیست؟
6. راهبردهای مبتنی بر قوت- فرصت و قوت- تهدید برای سیاست صدور انقلاب اسلامی چیست؟

7. راهبردهای مبتنی بر ضعف- فرصت و ضعف تهدید برای سیاست صدور انقلاب اسلامی چیست؟

5-1. نوع مطالعه و روش اجرای تحقیق

این پژوهش به روش توصیفی و تحلیل مضمون است از تحلیل مضمون می توان به خوبی برای شناخت الگوهای موجود در داده های کیفی استفاده می شود. تحلیل مضمون روش ویژه ای در نظر گرفت که یکی از مزایای آن، انعطاف پذیری است. به طور کلی تحلیل مضمون روشی است که برای دیدن متن؛ برداشت و درک مناسب از اطلاعات به ظاهر نامرتب؛ تحلیل اطلاعات کیفی؛ مشاهده نظامند شخص، تعامل، گروه، موقعیت سازمان ویا فرهنگ است. توضیح فرایند گذشته سیاست صدور انقلاب اسلامی، شرح بیداری عربی و یا بررسی سازوکارهای صدور انقلاب اسلامی در قالب گوناگون در قالب رویکرد توصیفی ارائه خواهد شد. در نهایت امر داده های این پژوهش بر اساس مدل تحلیلی مورد پژوهش (SWOT) تجزیه و تحلیل خواهد شد. در این مدل هدف ملاحظه توأمان قدرت و ضعف نظام در مطابقه با فرصتها و تهدیدات محیط بین المللی است.

روش گردآوری اطلاعات نیز به شیوه کتابخانه ای است. از این رو داده های پژوهش از طریق مطالعه کتب، نشریات تخصصی، مقالات و بنگاه های اینترنتی، روزنامه ها و ... استخراج خواهد شد. مضاف بر آن از اظهار نظرهای مقامات رسمی و اندیشمندان صاحب نظر در حوزه یادشده نیز بهره خواهد گرفت. نیز بنا به ماهیت روش گردآوری داده ها، ابزار گردآوری آن نیز به صورت فیش برداری خواهد بود.

ابزار گردآوری اطلاعات نیز فیش است. داده های پژوهش که از منابع یاد شده در فوق استخراج گردیده در قالب فیش گردآوری شده و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات و نگارش متن نهایی بکار خواهد رفت.

6-1. محدودیتهای تحقیق:

همانند هر پژوهشی، پژوهش پیش روی نیز فارغ از محدودیت نخواهد بود. مهمترین

محدودیت تحقیق به محدودیت در دسترسی به منابع مورد نیاز باز می‌گردد. محدودیت دیگر جاری بودن فرایند بیداری اسلامی است. در حالی که هنوز فرایند بیداری اسلامی در جریان است چه بسا طی زمان نقش و تأثیرگذاری و (جایگاه) بازیگران داخلی و خارجی تأثیرگذار در این فرایند تغییر یابد. همین موضوع در شناسایی راهکارها و معضلات صدور انقلاب تأثیرگذار است.

7-1. سازماندهی تحقیق:

همانطور که مرسوم است فصل اول به کلیات پژوهشی اختصاص دارد. این فصل که به مثابه زیربنای پژوهش است به مواردی چون مسئله پژوهش، اهمیت و ضرورت انجام آن، نوع روش تحقیق، واژگان کلیدی، مروری اجمالی بر واژگان کلیدی و مدل تحلیلی سوات ... می‌پردازد.

سیاست صدور انقلاب در ابعاد مختلف موضوع فصل دوم پژوهش پیش روست. آنچه در این فصل برجسته است دیدگاه‌های امام خمینی (ره) در خصوص صدور انقلاب است. در این فصل فرایند سیاست صدور انقلاب اسلامی مد نظر است. همچنین رویکرد تطبیقی به آراء رهبران انقلاب در خصوص صدور انقلاب دارد و به آراء مطروحه در خصوص سازوکار و کیفیت صدور معطوف است

فصل سوم بیان مبسوطی از فرایند بیداری اسلامی دارد. این فصل بیداری عربی را از منظر تطبیقی و تحلیلی مورد بررسی و کنکاش قرار خواهد داد. لذا عناصر شکل دهنده و تسریع کننده بیداری اسلامی در کنار گونه‌های آن از قبیل انقلاب، جنگ داخلی، اعتراض اکثریت و اعتراض اقلیت مورد توجه قرار خواهد گرفت.

شناسایی و معرفی نقاط قوت و ضعف ج.ا.ایران در صدور پیام انقلاب اسلامی به ملت‌های عربی در بستر فرایند بیداری اسلامی مد نظر فصل چهارم نوشتار است. بدیهی است که ج.ا.ایران برای صدور انقلاب باید به ویژگی‌های محیط داخلی عنایت ویژه داشته باشد، ویژگی‌هایی که می‌تواند به عنوان بضاعت و اندوخته تلقی شوند و ویژگی‌هایی که به عنوان عوامل سستی و کاستی نظام قلمداد می‌شود.

موضوع فصل پنجم نوشتار شناسایی ویژگی‌های محیط خارجی است که ج.ا.ایران متمایل

است تا پیام انقلاب را برای آنها ارسال کند. بدیهی است که علاوه قابلیت‌های داخلی، فرصتها و تهدیدات پیش روی نظام که از محیط منطقه‌ای و بین‌المللی ساطع می‌شود باید در پردازش راهبرد مؤثر صدور انقلاب در بستر فرایند بیداری اسلامی مورد ملاحظه نظر قرار گیرد.

فصل ششم پژوهش به معرفی راهبردها قوت-فرصت و قوت-تهدید معطوف خواهد بود. بدین معنا که این فصل راهبردهایی را مطرح می‌کند که نوشتار با عنایت به نقاط قوت خود، فرصتها، و تهدیدات پیش رو پیشنهاد می‌دهد.

در فصل هفتم پژوهش تلاش دارد تا ابعاد گوناگون راهبردهایی را که در چارچوب نقاط ضعف خود و فرصتها و تهدیدات محیط منطقه‌ای و بین‌المللی برآمده از فرایند بیداری اسلامی در جهت صدور پیام انقلاب معرفی نماید. این فصل در نظر دارد تا راهکارهایی را پیشنهاد دهد تا نقاط ضعف نظام به گونه‌ای که موجب خلل در سیاست صدور انقلاب باشد عمل نکند.

در انتهای رساله نتیجه‌گیری به عمل خواهد آمد و یافته پژوهش به طور مقتضی ملاحظه نظر قرار خواهد گرفت.

2. مفاهیم پژوهش:

1-2. انقلاب اسلامی:

این کلید واژه واجد مفهوم و مصداق بخصوصی است. به لحاظ مفهومی، عبارت است از دگرگونی بنیادی در ساختار کلی جامعه و نظام سیاسی آن، منطبق بر جهان بینی و موازین و ارزش های اسلامی و نظام امامت بر اساس آگاهی و ایمان مردم و حرکت پیشگام مشتاقان و صالحان و قیام قهرآمیز توده های مردم (عمید زنجانی 1367: 79). از دیگر ویژگی های انقلاب اسلامی مردمی بودن، ناگهانی بودن، خشونت آمیز بودن، تغییر ارزشهای مسلط و تغییر در سیستم سیاسی حاکم و رهبری روحانیون بر جنبش مردمی انقلابی است. اما به لحاظ مصداقی تنها چنین الگویی در ایران پیدا شده و در سایر کشورهای حوزه خاورمیانه و شمال آفریقا نتوانسته به شکل مطلق تجلی پیدا کند. صرف نظر از اینکه برخی حرکت های اسلامی سرکوب شده، در برخی موارد دیگر اسلام گرایان همکاری و مشارکت طرفداران سایر ایدئولوژی ها را پذیرفتند و بدین شکل حکومت برپا شده با آنچه در ایران پس از انقلاب تجلی کرده متفاوت بود.

2-2. صدور انقلاب:

بر اساس یک تعریف، صدور انقلاب عبارتست از «یک برنامه و اقدام یا سیاستی است که از طرف دست اندرکاران انقلاب در جهت تأثیرگذاری بر جوامع دیگر اتخاذ می گردد» (محمدی، 1390، 611). و یا تلاش و کوشش هدفمند برای تبیین و معرفی آرمانها و اهداف انقلاب اسلامی به جوامع و انتقال تجربیات موفق به آنها (که در فهرست دستاوردهای انقلاب اسلامی جای می گیرد) لزوماً باید دربرگیرنده اهداف، سیاستها، استراتژیها و حتی شیوه های اجرایی باشد.

3-2. بیداری اسلامی:

حرکت توده ها در کشورهای عربی شمال آفریقا که در سالهای آغازین دهه دوم قرن بیست

و یکم انجام شده است. مطالبات توده‌ها طیف گسترده‌ای از برکناری حکومت و استقرار حکومت جدید تا مطالبات صنفی را شامل می‌شود. به عبارتی دیگر بیداری اسلامی تلاش جوامع در راستای احقاق حقوق از دست رفته خود و ایجاد تحولات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی با محوریت اسلام است. این حرکت عظیم که در آغاز شکوفایی خود قرار دارد در پی احیای تمدن اسلامی با آسیب‌ها و تهدیدهایی روبه‌رو است البته خواص جامعه می‌توانند در هدایت این حرکت‌ها نقش اساسی را ایفا کنند.

4-2. دیپلماسی فرهنگی

منظور از دیپلماسی فرهنگی، تلاش برای درک، آگاهی، مشارکت و تاثیر بر افکار عمومی نهادها، سازمان‌ها و دولت‌های سایر کشورهاست. در این فرایند، فرهنگ یک ملت به جهان بیرون عرضه می‌شود و خصوصیات خاص فرهنگی ملت‌ها در سطوح دوجانبه و چندجانبه مبادله می‌شوند. بنابراین یکی از حساس‌ترین مسائل مدیریت استراتژیک فرهنگی مکانیسم، به کارگیری ابزار و ظرفیت‌های فرهنگی برای تاثیر بر افکار عمومی و دولت‌های سایر کشورها می‌باشد. در عصر معاصر با مطرح شدن مباحث جهانی شدن و فرهنگ واحد جهانی صاحب نظران حوزه‌های فرهنگی اجتماعی را واداشت تا فرهنگ را از حاشیه مباحث اجتماعی به متن کشانده و اهمیت دیپلماسی فرهنگی را بیش از پیش مطرح سازند و در مقابل نظریه فرهنگ جهانی بحث تنوع فرهنگی باعث شد تا ضرورت دیپلماسی فرهنگی بیشتر شود.

دیپلماسی فرهنگی باعث می‌شود که ممیزات فرهنگی و ویژگی‌های فکری نظام، که در عرصه‌های مختلف نظری، سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری و الگوهای رفتاری دولت جلوه‌گر است، به افکار عمومی جهانیان معرفی شود و جایگاه و منزلت کشور در نظام بین‌المللی ارتقاء یابد. در غیر این صورت با تصویر ناصحیح، عملاً عرصه به نفع تبیین‌های ناصحیح و گاه ناشایست از نظام فرهنگی تغییر یافته و زمینه را برای شکل‌گیری نوعی اجماع و توافق جهانی علیه فرهنگ و تمدن غنی کشور فراهم می‌آورد.

دیپلماسی فرهنگی به عنوان رکن اصلی دیپلماسی عمومی و قدرت نرم، در روابط بین کشورها مورد توجه است. هدف اصلی دیپلماسی فرهنگی، تلاش در جهت گفت و گوی فرهنگی

در سراسر جهان، ایجاد روابط سازنده، بهبود ارتباطات و همکاری، جلوگیری از سوء تفاهم، کاهش درگیری‌های اجتماعی و فرهنگی و پیامدهای آن‌ها و ترویج صلح و ثبات جهانی از طریق تقویت و حمایت روابط فرهنگی است. جهانی شدن نیز که یک پیشروی در بین‌الملل گرایبی است، عاملی کلیدی برای تمرین دیپلماسی است. پروسه‌ی جهانی شدن به ویژه در بعد فرهنگی، می‌تواند فرصت‌هایی برای دیپلماسی فرهنگی در فضای جهانی ایجاد نماید. این پژوهش، در صدد یافتن تأثیر جهانی شدن به عنوان متغیری مستقل و تأثیرگذار بر رهیافت دیپلماسی فرهنگی به عنوان یک متغیر وابسته و تأثیرپذیر است. دیپلماسی فرهنگی نه چیزی بیشتر و نه چیزی کمتر از این است که روابط فرهنگی را در خدمت سیاست خارجی قرار می‌دهد (TellesRibeiro, 2008:3)

5-2. سیاست خارجی:

سیاست خارجی و یا آنچه که به آن سیاست روابط خارجی نیز گفته می‌شد مجموعه‌ای از استراتژی‌هایی است که دولت‌ها، خود برمی‌گزینند تا از منافع ملی خودشان حمایت کرده و اهداف خود را در محیط بین‌المللی تحصیل نمایند. به عبارتی دیگر سیاست خارجی رهیافت‌هایی است که بر کنش متقابل با سایر بازیگران بین‌المللی بکار گرفته می‌شود. همچنین سیاست خارجی کشورها مجموعه‌ی موضع‌گیری‌ها، اقدامات و تصمیماتی است که دولت‌های ملی نسبت به یکدیگر و یا نسبت به سازمانهای بین‌المللی اتخاذ می‌کنند و هدف اصلی آنها، تأمین منافع دولت به عنوان واحدی یکپارچه است. از این نظر سیاست خارجی معطوف به دو بعد ماهوی است. اول تعیین و تبیین مطلوب اهداف دولت و دوم انتخاب راهکارها و راه‌حلهای مناسب جهت حصول آن اهداف (رضایی، 1387، 5-184). بطور کلی سیاست خارجی معطوف به یک مسئله است و این مسئله در انطباق و مواجهه با ارزشهای جامعه تعریف می‌شود.

سیاست خارجی از مناظر مختلف بررسی و طبقه بندی شده است. عموماً معتقدند که سیاست خارجی به خواهان حفظ وضع موجود و یا تجدید نظر طلب، و یا به عبارتی تهاجمی و یا تدافعی تقسیم می‌شود. دولتی که گرایش به حفظ وضع موجود دارد در سیاست خارجی تدافعی عمل می‌کند، از جنگ و یا هر چه که موجب تغییر در توزیع قدرت شود احتراز می‌کند. چنین دولتی با سازوکارهای دو و چند جانبه تلاش خواهد کرد تا نظم موجود مستقر و نهادینه شود.

دولتهای تجدید نظر طلب نیز از کیفیت توزیع قدرت ناراضی هستند و در صددند تا با بهره گیری از راهکارهایی زمینه تغییر در توزیع قدرت را فراهم آورند. امروزه باید از نوع دیگری از سیاست خارجی نیز سخن راند و سیاست خارجی بنیادگرا است. سیاست خارجی بنیادگرا نیز همانند سیاست خارجی تجدید نظر طلبانه خواهان تغییر در ساختار قدرت است، اما تفاوت آنها در این است که در سیاست خارجی تجدید نظر طلبانه دولت مفروض به دنبال تغییر در ارزشهای نظام نیست، اما سیاست خارجی بنیادگرا چنین موردی را مطالبه می کند. معمولاً دولتهایی که انقلاب اجتماعی را تجربه کردند سیاست خارجی بنیادگرا دارند، اگرچه به لحاظ تاریخی رفتار متفاوتی از خود بروز دادند.

دولتهایی که در فرانسه و روسیه پس از انقلاب (1787 و 197) پدید آمدند از مشی بنیادگرا بهره بردند. اما راهبرد مورد نظر آنها راهبرد سخت و بهره گیری از سیاست قدرت و اعمال زور بود. اما جمهوری اسلامی ایران تغییر در ساختار نظام و جابجایی ارزشهای نظام را در قالب راهبرد نرم افزاری جستجو کرده و از اتخاذ مشی خشونت آمیز و بهره گیری از ابزارهای قهر اجتناب ورزیده است و بجای آن از راهبرد نرم فرهنگی بهره گرفته است.

6-2. سیاست بین الملل:

منظور از سیاست بین الملل کلیه کنش و واکنشها و اقداماتی است که دولتها در عرصه بین المللی انجام می دهند. تفاوت آن با روابط بین الملل در این است که در روابط بین الملل نه تنها روابط دولتها با یکدیگر، بلکه روابط بازیگران فراملی و فروملی همچون افراد، سازمانهای مردم نهاد، گروههای تروریستی داخلی و بین المللی، سازمانهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و در نهایت امر بازیگران بین المللی دولتی (سازمان ملل) و یا غیر دولتی (پزشکان بی مرز) را در بر می گیرد. از این رو رابطه سیاست بین الملل و روابط بین الملل از نظر منطقیون عموم خصوص مطلق است. به عبارتی هر سیاست خارجی در حوزه روابط بین الملل می گنجد و لی هرگونه روابطی لزوماً روابط بین دولتها نیست.

7-2. راهبرد و راهکار:

واژه استراتژی (Strategy) که معادل فارسی آن راهبرد است. از واژه یونانی (Strategos) به معنای ژنرال ارتش گرفته شده است. راهبرد از جمله مفاهیمی است که تعاریف متعددی برای آن ارائه شده است، برخی از این تعاریف عبارتند از 1- حلقه اتصال منابع و فعالیت‌های سازمان با محیط اطراف به عبارت دیگر شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها در محیط و حوزه مأموریت سازمان و تطبیق منابع و مهارت‌های سازمان با آنها

2- افزایش منابع و مزیت‌های سازمانی به منظور ایجاد فرصت در محیط. 3- جهت‌گیری و محدوده فعالیت‌های یک سازمان در دراز مدت از طریق سازماندهی منابع و با مورد نظر قرار دادن محیط متغیر و غیر قابل پیش‌بینی سازمان به منظور برآورده ساختن توقعات ذی نفعان در یک محیط رقابتی. (پیرز، جان، 1387)

از آنچه گذشت می‌توان این‌گونه استنباط نمود که راهبرد حاصل ایجاد پیوند و ارتباط میان چهار عامل نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی می‌باشد که حاصل این پیوند و رابطه ایجاد مزیت رقابتی پایدار و کسب برتری در برابر رقبا است. دانشمندان علم راهبرد مدل‌های گوناگونی برای تدوین راهبرد بیان کرده‌اند که معروف‌ترین آنها شامل مدل‌های: جامع، صنعتی، رایت، هیل، دیوید، تکنیک‌های جدولی، GE، BCG، برایسون، پورتر، SWOT و ... می‌باشد. سلسله مراتب مفاهیم راهبردی، راهبرد به این نحو قرار می‌گیرد: رسالت، چشم‌انداز، اهداف بلند مدت، سیاست‌ها، تحلیل محیطی، تحلیل نقاط قوت و ضعف راهبرد، طرح، برنامه، اجرا، ارزیابی (دیوید، فرد، 1384).

راهکار یا سیاست (Policy) مسیر حرکت را بسوی اهداف کمی مشخص می‌کند. به عبارت دیگر راهکارها به منظور تحقق بخشیدن استراتژیها تعریف می‌شوند و بطور معمول تاثیر کوتاه مدت (سالیانه) دارند. علم چگونگی به اجرا گذاشتن نقشه‌های استراتژیکی است.

3. چارچوب نظری تحقیق: الگوی تحلیل سوات SWOT:

الگوی تحلیل سوات از سوی اندیشمندانی چون دیویدهانگر و توماس ال ویلن ارائه شده

است تکنیک یا ماتریس سوات (SWOT) ابزاری برای شناخت، تهدیدها و فرصت‌های موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازشناسی ضعف‌ها و قوت‌های داخلی آن به منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد برای هدایت و کنترل سیستم مزبور می‌باشد. این تکنیک به صورت تفصیلی در قالب مقاله‌ای کلاسیک تحت عنوان ماتریس سوات: ابزاری برای سنجش وضعیت در سال 1982 میلادی توسط هاینز وی ریچ معرفی گردیده است، با این وجود سابقه شکل‌گیری آن به پیش از تاریخ انتشار مقاله مزبور بر می‌گردد و افراد و جریان‌ات متعددی در تکوین و تکامل آن نقش داشته‌اند. به بیان دیگر شکل‌گیری تکنیک سوات تنها در تعامل با شکل‌گیری دیگر تکنیک‌های برنامه‌ریزی راهبردی قابل تبیین است.

بنا به گفته «آلبرت هامفری»، یکی از پدران و پایه‌گذاران آنچه امروزه تحلیل «سوات» خوانده می‌شود، این تکنیک از درون پژوهش‌های سالهای 1960 الی 1970 میلادی «انستیتو تحقیقات استانفورد» ریشه گرفته است. هامفری در مقاله‌ای تحت عنوان سرچشمه‌های مدل تحلیلی سوات شکل‌گیری این تکنیک را نتیجه تلاش جامعه برنامه‌ریزان شرکتی در راستای کشف علل ناکامی شیوه «برنامه‌ریزی شرکتی» در دوران مزبور و چاره‌جویی برای مشکلات آن معرفی می‌نماید. در نتیجه تحقیقات مذکور معلوم گردید برای آنکه اعضای یک تیم برنامه‌ریزی شرکتی در مورد یک «تصمیم» به اجماع نظر نایل شوند لازم است یکایک حلقه‌های زنجیره‌ای که اصطلاحاً «زنجیره منطق» نام دارد مورد توجه قرار گیرد. (گلکار، 1385، 4)

«زنجیره منطق» از هشت گام پی در پی شامل 1- «بازشناسی ارزش‌ها»، 2- «سنجش وضعیت»، 3- «انگیزش»، 4- «جستجو»، 5- «انتخاب»، 6- «برنامه»، 7- «اقدام» و 8- «پایش و تکرار گام‌های یک، دو و سه» تشکیل می‌گردد. معهذاً بزودی آنان متوجه شدند از آنجا که نمی‌توان «ارزش»های اصولی و مبنایی نفرات تیم برنامه‌ریزی را تغییر داد، لذا بهتر است کوشش خود را بر یافتن روش‌هایی جهت انجام گام دوم، یعنی «سنجش وضعیت» متمرکز نمایند. در نتیجه این تلاش تکنیک سنجش وضعیتی موسوم به «سافت» (Soft) ابداع گردید و هنگامی که این تکنیک در سال 1964 میلادی در «سمینار برنامه‌ریزی بلندمدت» در شهر زوریخ ارائه شد، به پیشنهاد دو تن از پژوهشگران حاضر در سمینار («یوریک» و «آر») حرف «F» به «W» تغییر داده

شد آن را تحلیل «سوات SWOT» نامیدند.

در سیر شکل گیری تکنیک سوات سه مرحله تکاملی گزارش شده است که عبارتند از :

- 1- تدوین تکنیک‌هایی که به سنجش نقاط قوت و ضعف درونی سیستم پرداخته‌اند،
- 2- تدوین تکنیک‌هایی که به تحلیل تهدیدات و فرصت‌های محیط خارجی سیستم توجه داشته‌اند.

3- تدوین تکنیک سوات که به تعامل و هماهنگ سازی این دو دسته متغیر داخلی و خارجی می‌پردازد. سوات مبتنی بر چهار مؤلفه محوری قوت (Strengthen)، ضعف (Weakness)، فرصت (Opportunity) و تهدید (Threat) است.

قوت و ضعف عناصر داخلی و فرصت و تهدید عناصر خارجی هستند. در سوات بر اصل این است که کشور نباید منتظر ظهور فرصت‌های استثنایی در محیط خارجی باشد و لذا باید با استفاده از مزایای خود مزیت رقابتی جدید را خلق نماید. از انطباق مؤلفه‌های چهارگانه مذکور چهار استراتژی ظاهر می‌شود که مبناء تحلیل شرایط جاری و برآیند آن نیز تصمیم اتخاذ می‌شود. این چهار استراتژی موارد ذیل هستند.

استراتژی قوت-فرصت که به آن Maxi-max نیز می‌گویند. در این استراتژی سیستم تلاش دارد تا با استفاده از نطقه قوت داخلی و فرصت‌های بین المللی مزیت‌هایی را ایجاد نماید. مدیران ارشد و تصمیم سازان عموماً علاقه دارند که در موقعیتی قرار گیرند که بتوانند با استفاده از نقاط قوت خود از رویدادهای و روندهای جاری بهره گیرند.

استراتژی ضعف-فرصت که به آن Mini-Max نیز می‌گویند. در این استراتژی سیستم تلاش دارد تا با بهره گیری از فرصت‌های خارجی ضعف‌های داخلی خود را بپوشاند و با بر طرف کردن نقاط ضعف خود حداکثر بهره را از فرصت‌ها ببرد. گاهی در خارج از سیستم فرصت‌های مهمی وجود دارد ولی کشور به وسطه ضعف داخلی نمی‌تواند از این فرصت‌ها استفاده کند.

استراتژی قوت-تهدید که به آن Maxi-Min نیز می‌گویند. در این استراتژی سیستم تلاش می‌کند تا با نقاط قوت خود اثرات ناشی از تهدیدات خارجی به حداقل رسانده و یا در صورت امکان از بین ببرد.

استراتژی ضعف-تهدید که به آن Mini-Min نیز می گویند. در این استراتژی کشور تلاش دارد تا موضع تدافعی بگیرد و هدف از آن کاهش نقاط ضعف داخلی و پرهیز از تهدیدات خارجی است.

موارد مذکور در جدول شماره 1 زیر جای می گیرند.

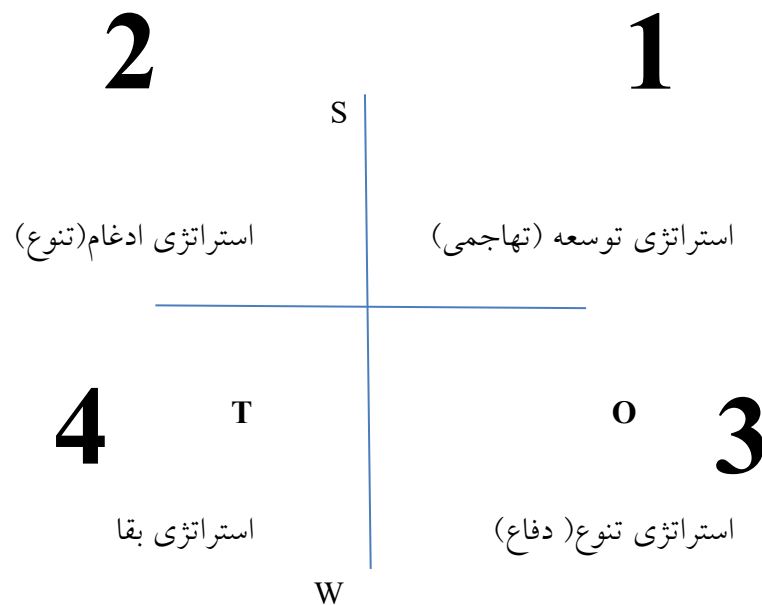
جدول شماره 1-1. استراتژی ضعف-تهدید

ضعف Weakness	قوت Strngthen	محیط داخلی و بیرونی
استراتژیهای ضعف-فرصت O-W	استراتژیهای قوت-فرصت O-S	فرصتها Opportunity
استراتژیهای ضعف-تهدید T-W	استراتژیهای قوت-تهدید T-S	تهدیدها Threat

1-3. ارزیابی Sowl

اگرچه مجموعه متغیرهای موجود در ماتریس سوات (یعنی قوت، ضعف، فرصت و تهدید) متغیرهای جدیدی نیستند؛ لیکن نکته بدیع این تکنیک را باید در توانایی آن در هماهنگ نمودن و یافتن ارتباط نظام مند میان متغیرهای مزبور دانست. هر چند بسیاری از مولفین حوزه برنامه ریزی راهبردی به لزوم بهره گیری شرکتها از قوت خود برای استفاده از فرصتها اعتقاد دارند اما نباید معادلات مهم دیگری همچون کاستن از ضعفها به منظور بهره جستن از فرصتها مورد غفلت قرار گیرد. به هر حال یک «ضعف» در حقیقت به مفهوم نبود «قوت» است و تلاش در جهت کاستن از ضعف می تواند به نوبه خود به تدوین یک راهبرد متمایز برای موسسه بیانجامد. ماتریس «سوات» یک چارچوب مفهومی است که برای تلفیق عوامل درونی و بیرونی و پایه گذاری راهبرد بر اساس تعامل متغیرهای مزبور ایجاد شده است. این تکنیک همچنین ابزاری برای ترغیب تصمیم گیران جهت یافتن تاکتیکها و اقدامات موثرتر می باشد. (گلکاری، پیشین، 5)

شکل 1-1. الگوی ارزیابی و انتخاب استراتژی

تحلیل SWOT ابزاری کارآمد برای شناسایی شرایط محیطی و تواناییهای درونی سازمان است. پایه و اساس این ابزار کارآمد در مدیریت استراتژیک و همینطور بازاریابی، شناخت محیط پیرامونی سازمان است. حروف SWOT که آنرا به شکلهای دیگر مثل TOWS هم می نویسند، ابتدای کلمات Strength به معنای قوت، Weakness به معنای ضعف، Opportunity به معنای فرصت و Threat تهدید است.

ماتریس بالا خود گویای برآیند حاصل از ترکیب عناصر چهارگانه پیش گفته است. اساساً ترکیب قوت و فرصت موجب دستیابی به راهبردهای تهاجمی یا پیشرو می شود. ترکیب عناصر قوت و ضعف ج.ا.ایران را به استراتژیهای تنوع به خاطر استفاده از قوت های موجود و رهایی از تهدیدات از استراتژی تنوع استفاده می شود. که به نوعی منتهی به ثبات هستند هدایت می نماید. ترکیب فرصتها و ضعفها موجب تنوع راهبردی شده است. در نهایت امر ترکیب عناصر تهدید و ضعف موجب روندها و فرایندهای بقا در راهبردهای پیش روی نظام خواهد شد. از این روش برای تحلیل بیداری اسلامی و شناخت فرصت ها و تهدیدهای آن بهره می بریم.

2-3. چگونگی کاربرد الگوی تحلیل در رساله

الگوی تحلیلی همچون چراغ راهنمایی جهت دسته بندی داده‌ها و سنجش رابطه متغیرهای تحقیق است، به طوری که نوشتار را از بررسی توصیفی فراتر می‌برد. متناسب با جدول پیش گفته، در چارچوب سیاست صدور انقلاب اسلامی، پژوهش ابتداً منابع قوت، ضعف، فرصت و تهدید را در محیط داخلی و خارجی شناسایی خواهد کرد. آگاهی از این منابع برای گسیل به مرحله ارائه خط مشی‌ها در چهار عرصه قوت-فرصت، ضعف-فرصت، قوت-تهدید و در نهایت امر ضعف-تهدید فراهم خواهد آورد.

سیاست صدور انقلاب اسلامی علی‌رغم شدت و ضعفها و فراز و فرودها در همه کابینه‌های تشکیل شده پیگیری شد. از ابتدای انقلاب اسلامی، رویکردهای متفاوتی بر عرصه سیاست خارجی ایران مستولی گشته است. به تبع با دقت در گفتمان‌های سیاست خارجی و چگونگی تأثیرگذاری گفتمان‌های مختلف بر رفتار سیاست خارجی ایران پس از انقلاب اسلامی می‌توان به درک بهتری از جهت‌گیری سیاست خارجی بعد از انقلاب اسلامی رسید. اولین رویکرد در سیاست خارجی بعد از انقلاب اسلامی نگاه لیبرالی نسبت به نظام بین‌الملل بود که تنش‌زدایی در روابط بین‌الملل را تجویز می‌کرد و با نگاهی خوشبینانه نسبت به فضای بین‌الملل درصدد بود که طرحی نو را در عرصه سیاست خارجی ایران تدوین نماید دولت موقت در تئوری و عمل و با دیدگاهی کلان، تمایل به غرب و نگرانی نسبت به نفوذ شرق، در تلاش برای جلب و بهبود روابط با دولتهای دیگر به ویژه با ایالات متحده آمریکا بود،

با شکل‌گیری شرایط جدید در داخل و بیرون از جمهوری اسلامی ایران و بسیج نیروهای کشور به دنبال جنگ تحمیلی، در جهت دفاع از انقلاب اسلامی و تمامیت ارضی، اندیشه‌های آرمان‌گرایانه‌اندک‌اندک توانست نفوذ خود را بر تمامی عرصه‌های سیاست داخلی و خارجی کشور گسترش دهد. تأکید بر صدور انقلاب اسلامی و ارزشهای آن، مبارزه با نیروهای طاغوت و ایستادگی در مقابل قدرتهای استکباری غرب و شرق از جمله مواردی بودند که آرمان‌گرایان مورد توجه قرار دادند. تسلط گفتمان ارزش محور یا آرمان‌گرا در بین سالهای ۶۰-۶۸ باعث گردید که برداشت تصمیم‌گیرندگان و مجریان سیاست خارجی تماماً ایدئولوژیک باشد و ارزشهای اخلاقی

فراتر از منافع ملی قرار گیرد. اهدافی که سیاست خارجی ایران در این سالها دنبال می کرد عبارت بودند از طرح صدور انقلاب اسلامی، بیان فرضیه جهاد در دو بعد فرهنگی و نظامی، طرح موضوع استکبارستیزی و بیداری ملل مستضعف، بیداری ملل مسلمان جهان، به خصوص بیداری ملل حاشیه خلیج فارس که به خاطر اشتراکات مذهبی و فرهنگی روی آنها تأکید خاصی می شود.

الزامات ناشی از زیستن در نظام به هم پیوسته بین المللی، کم کم رویکردهای واقع گرایانه در سیاست خارجی ایران نمود یافت. نظام اسلامی ایران توانست تا حدود زیادی امکانات و محدودیت های خود را شناسایی کند و با توجه به آنها در جهت بازسازی روابط خود با سایر کشورها گام بردارد. در دوران ریاست جمهوری خاتمی رویکرد واقع گرایانه بر دستگاه سیاست خارجی تا حدی غلبه یافت و از شدت طرح مباحث ارزشی و آرمانی در سیاست خارجی کاسته شد. در این دوران گفتمان فرهنگ گرای سیاست محور در صدر برنامه های دولت قرار گرفته بود. پس از انتخابات دوم خرداد ۱۳۷۶ و طرح برنامه های رئیس جمهور جدید، گسترش روابط خارجی و رسیدگی به مسائل و امور خارجی در چارچوب رهیافت واقع گرایی باید ادامه می یافت با این تفاوت که نحوه بیان و شیوه رفتار و برخورد با دیگران تغییر یافت و سیاست تعدیل اقتصادی و قائل شدن به توسعه صنعتی دولتی جای خود را به توسعه سیاسی داد و در روابط خارجی، پذیرش پلورالیسم جهانی به معنی نفی نظام تک قطبی و پذیرش تساوی فرهنگها، به محور اصلی سیاست خارجی تبدیل شد .

الگوی صدور انقلاب در سیاست خارجی دولت نهم، مانند دوران سازندگی و اصلاحات، در چارچوب دکترین «ام القرای اسلامی»، تعریف و تعیین می شود. این امر بدان معناست که الگوی صدور انقلاب در این دولت نیز بر پایه ایده «انقلاب مستقر» ماهیتی مسالمت آمیز، الگوپردازانه، فرهنگی و گفتمانی دارد. اما در این دوره، بر بعد رهبری ام القرا در جهان اسلام و رسالت جهانی آن تأکید و تمرکز می شود؛ زیرا موقعیت و مرکزیت جمهوری اسلامی ایران به عنوان ام القرا گرچه مستلزم حفظ بقای آن است، بقای آن نافی رسالت و مسئولیت فراملی آن نسبت به سایر مسلمانان و مستضعفان نیست؛ به طوری که، تثبیت و تحکیم انقلاب اسلامی در قالب جمهوری اسلامی ایران به معنای فراموشی و غفلت از رسالت جهانی و انسانی انقلاب اسلامی نیست بلکه برعکس،

تقویت جمهوری اسلامی تکلیف و وظیفه آن در قبال سایر ملت‌ها و انسان‌ها را افزایش می‌دهد. از این رو، الگوی صدور انقلاب، ماهیتی برون‌گرا می‌یابد که معطوف به محیط پیرامونی و بیرونی جمهوری اسلامی است (متقی، 1385، ص 17). ماهیت و عوامل تعیین‌کننده اتخاذ ارائه و معرفی دولت عدل اسلامی به‌عنوان الگوی صدور انقلاب اسلامی در سیاست خارجی دولت نهم بررسی شد.

پژوهش بر اساس مدل سوات ابتدا اقدام به شناسایی نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصتهای پیش روی انقلاب خواهد نمود. پس از آن اقدام به دسته بندی آنها نموده و در ماتریسهای مربوط به خود در جدول سوات چینش خواهد نمود. با این اقدام نمایی آشکار از مؤلفه‌های چهارگانه نام برده به دیدگان پژوهشگر در خواهد آمد. با تشریح هر یک از ابعاد چهارگانه فوق الذکر، دسترسی پژوهشگر به ابعاد نامبرده بیشتر شده و لذا پژوهشگر قادر خواهد بود تا راهبردهایی را متناسب با مؤلفه‌های یادشده تعریف نموده، و امکان بهره گیری از آنها را امکان‌سنجی نماید.

در راهبرد قوت-فرصت پژوهشگر تلاش خواهد داشت تا با ملاحظه به نقاط قوت حکومت اسلامی و فرصتهای موجود در کشورهای اسلامی که فرایند بیداری را تجربه نموده‌اند راهکارهایی را برای صدور مؤثرتر انقلاب اسلامی به این جوامع استخراج نمایند. دومین راهبرد قوت-تهدید است که در این نوع راهبرد، پژوهشگر تلاش دارد تا راهبردهایی را با نگرش توأمان به نقاط قوت داخلی و تهدیدات موجود در محیط داخلی کشورهای بیداری اسلامی را تجربه نموده‌اند راهکارهایی را برای صدور بهتر پیام انقلاب اسلامی به آنها معرفی نماید. سومین راهبرد ضعف-فرصت خواهد بود. در این نوع از راهبردها پژوهشگر تلاش می‌نماید تا با عنایت به ضعف داخلی حکومت اسلامی ایران و فرصتهایی که در کشورهای اسلامی که بیداری اسلامی را تجربه نموده‌اند ظهور نموده پیشنهاداتی را جهت صدور انقلاب اسلامی معرفی نماید. در نهایت امر چهارمین راهبرد به ضعف-تهدید موسوم است که در آن پژوهشگر با لحاظ نمودن ضعفهای داخلی نظام حکومت اسلامی و تهدیدات پیش رو در کشورهای اسلامی که به تبع بیداری اسلامی تجلی نموده پیشنهاداتی را برای صدور و یا زمینه سازی صدور ارزشهای انقلاب اسلامی بیابد.

4. پیشینه تحقیق:

منابعی که در زمینه موضوع پژوهش به اربابان علم ارائه شده چهار دسته هستند. دسته اول منابعی هستند که به سیاست صدور انقلاب اسلامی در چارچوب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. این دسته به لحاظ حجم بسیار گسترده بوده‌اند و لذا زوایای دید و تحلیل آنها نیز وسیع بود. از جمله موارد قابل توجه این دسته از پژوهشها می‌توان به مبانی سیاست صدور انقلاب اسلامی، جایگاه صدور انقلاب اسلامی در سیاست خارجی دولت اسلامی، تأثیرات انقلاب اسلامی بر ملت‌های مسلمان، نقش رهبران در شکل دهی سیاست صدور انقلاب اسلامی، تأثیر تجربیات تاریخی ملت ایران بر سیاست صدور انقلاب، موانع منطقه‌ای و بین‌المللی فراروی سیاست صدور انقلاب اسلامی و علل ناکامی آن در دستیابی به حصول اهداف مورد نظر و ... می‌باشد. از جمله می‌توان به منابع زیر اشاره کرد. سید صادق حقیقت، *مسئولیت‌های فراملی دولت اسلامی*، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری، 1376. سید محمود علوی، *مبانی فقهی روابط بین‌الملل*، تهران، مؤسسه انتشاراتی امیر کبیر اشاره کرد.

دسته دوم منابعی هستند که به بررسی و شناخت فرایند بیداری اسلامی اقدام کرده‌اند. بیشتر این منابع از منظر جامعه‌شناسی سیاسی اقدام به چنین امری نموده‌اند و لذا داده‌های آنها غالباً دارای روح مفهومی یکسانی بود. مخصوصاً نقش تئوریهای موج سوم و چهارم در تجزیه و تحلیل انقلاب برجسته و بارز بود. همچون تئوری هانتینگتون، هالیدی، اسکاچپول و گلدستون. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. جوکار، مهدی، «شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی جدید در پرتو جهانی شدن و نقش آن در بهار عربی، فصلنامه دیپلماسی صلح عادلانه، شماره 7، 1391. حمیدی، محمد محسن، روندها و ریشه‌های انقلابها در جهان عرب، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره‌های 282-281، 1390.

دسته سوم منابعی هستند که به تأثیرگذاری انقلاب اسلامی بر فرایند بیداری اسلامی اشاره داشته‌اند. از نظر این دسته، آثار انقلاب اسلامی را می‌توان در مردمی بودن، گرایش به اسلام، گرایش به حکومت‌های مردمی پس از برچیده شدن حکومت اقتدارگرا و ... مشاهده کرد. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره داشت: صالحی، جواد؛ شهابی، مهدیه، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر

بیداری اسلامی منطقه خاورمیانه، فصلنامه بیداری اسلامی، سال اول، شماره 1، 1391. خواجه سروی.

دسته چهارم منابعی هستند که به چالشها و فرصتهای پیش رو در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (به طور عام) و سیاست صدور انقلاب اسلامی (به طور خاص) در فضای منطقه‌ای پدید آمده در پی فرایند بیداری اسلامی اشاره داشته‌اند. عموماً ارزیابی پژوهشگران این بوده که این فرایند چه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی و چه بر سیاست صدور انقلاب اسلامی تأثیر مثبتی دارد، اگرچه در درون خود چالشها و تنگنایی نیز به همراه خواهد داشت. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

دهشیری، محمد رضا؛ نجاتی، حمزه، چالشهای مشترک فرهنگی-مذهبی فراروی گفتمان بیداری اسلامی، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال نهم، شماره 28، 1391. حاجی یوسفی، امیر محمد، ایران و انقلابهای 2011 خاورمیانه: برداشتها و اقدامات، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال نهم، شماره 28، 1391

همانطور که در فوق آمده، بررسی ابعاد گوناگون سیاست صدور انقلاب اسلامی، تأثیر آن بر جنبشهای اسلام گرایانه خاورمیانه و شمال آفریقا، و چالشها و فرصتهای پیش رو برای صدور انقلاب مورد نظر پژوهشگران قرار داشته است.

اما در هیچ یک از منابع بررسی شده فرصتها و چالشهای پیش روی ایران که در پی ظهور بیداری اسلامی ایجاد شده به طور کامل مورد بررسی قرار نگرفته است. عموماً این مورد در قالب مقاله انجام شده که البته بنا به حجم متن زوایای متعددی از چالشها و فرصتها یا مورد توجه قرار نداده و یا در صورت توجه، جز به کلی گویی نپرداخته است. این پژوهش تلاش دارد تا با تمرکز بیشتر بر چالشها و فرصتها پیش روی در بستر بیداری اسلامی راهکارهای متناسبی را برای ارتقاء آن با هدف تأثیرگذاری بیشتر بر این فرایند ارائه نماید.

5. جنبه نوآوری موضوع :

اقدام پژوهش برای شناخت فرصتها و چالشهای صدور انقلاب در فضای منطقه‌ای کنونی مهمترین جنبه نوآورانه آن است. در واقع امر این پژوهش تلاش دارد به تناسب آگاهی یافتن از

شرایط موجود منطقه‌ای راهبردهایی را برای اتخاذ سیاست‌های مؤثرتر و بهینه برای صدور انقلاب در شرایط جدید ارائه نماید. از دیگر جنبه‌های نوآورانه پژوهش این است که ظرفیت‌هایی را برای تمدن سازی اسلامی پدید می‌آورد. به عبارت واضحتر در صورت موفقیت راهبردهای صدور انقلاب و عمومیت یافتن بیداری اسلامی زمینه برای شکل جدیدی از تمدن فراهم می‌آید که هدف نهایی رهبران انقلاب از سیاست صدور انقلاب اسلامی بود. در این صورت جوامع اسلامی به یکی از مهمترین پرسشهای مطرح بخصوص در زمینه قابلیت دین در ارائه الگوی تمدن سازی پاسخ عملی و متناسب داده‌اند. از این رو این پژوهش با ارائه چنین راهبردهایی راهبردپردازان جمهوری اسلامی را در حصول موفقیت در این هدف بزرگ یاری خواهد رساند.